

OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUKLARININ OKUMA ALIŞKANLIĞI KAZANMASINDA ROL MODEL OLARAK AİLE

Özet

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de okuma alışkanlığını yerleştirebilmek ve okumayı bir kültüre dönüştürebilmek için, okuma faaliyetinin okul öncesi dönem çocuklarına indirgenmesi gerekliliğinin altını çizmektir. Bu amaçla okul öncesi dönem çocuklarının zihinlerine kitap kavramını yerleştirebilmek için anne babanın aktif rol alması gerektiğini vurgulamaktır. Bu çalışmada, çocuğun olumlu davranış geliştirmesinde rol model olması gereken anne babanın, okuma alışkanlığına sahip olup olmadıkları ve bu alışkanlık üzerinde etkili olabileceği tahmin edilen faktörler altında ele alınan kriterler arasındaki ilişki analiz edilecektir. Bu analiz aynı zamanda, Türk toplumunun okuma alışkanlığının bir göstergesi olarak da yorumlanabilecektir. Bu amaçla hazırlanan anket, İstanbul’un farklı bölgelerinde yer alan kız meslek liselerine bağlı uygulama anaokullarında çocuğu olan 546 aileye uygulanmıştır. “Aile içindeki okuma davranışı, ailenin bütün bireylerini etkiler.” hipotezinden hareketle çalışmada, hem ebeveynlerin birer rol model olarak okuma alışkanlığına sahip olup olmadıkları hem de çocuğun okuma alışkanlığı kazanması için ailenin çabasının olup olmadığı sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi dönem, Kitap okuma alışkanlığı, Anne-babanın rolü, Türkiye.

FAMILY AS A ROLE MODEL ON DEVELOPING A READING HABIT FOR PRESCHOOL CHILDREN

Abstract

The purpose of this study is to emphasize the importance of the active role of the parents to implement the concept of books in the minds of preschool children for establishing the reading habit in Turkey and turning the act of reading a culture, underlining that the reading activity should be started from preschool children. In this study, the relation between whether the parents, who must be the role model for the child, have a reading habit and variables that are thought to affect said habit will be analysed. This analyse will also be able to be interpreted as an indicator of the reading habit of Turkish society. To reach the intended audience, the questionnaire prepared for this purpose has been used on 546 families with children who attend preschool education institutions. In this study, based on the hypothesis “The reading habit in the family affects every member of the family”, whether the parents have a reading habit and if they have any effort to make their child to develop a reading habit have been examined.

Keywords: Preschool period, Reading habit, The role of the parents, Turkey.

Giriş

Okuma alışkanlığı, kişilerin okumayı öğrendikten sonra bu eylemi zevkle yapmalarını sağlamak için kazanmaları gereken önemli bir beceridir. Okul öncesi dönem çocuklarının büyük çoğunluğunun okuma yazma bilmediği ve dolayısıyla bu dönem için okuma alışkanlığı kavramından bahsedilemeyeceği düşünülse de literatürde, bir insanın hayatında alışkanlıkların, davranış kalıplarının ve kişilik özelliklerinin şekillenmesinde en önemli dönemin, erken çocukluk olarak da adlandırılan 3-6 yaş arası olduğundan bahsedilmektedir. Özen ve Yanıklar'ın (2014) Bloom'un yaptığı bir araştırmaya atıfla belirttiğine göre, 17 yaşına kadar olan zihinsel gelişmenin %50'si 4 yaşına kadar oluşmaktadır. % 30'unun 4 yaşından 8 yaşına kadar; % 20'sinin ise 8- 17 yaşları arasında kazanıldığı tespit edilmiştir. Yine Özen ve Yanıklar'ın (2014) atıfta bulunduğu bir başka araştırmaya göre ise okul öncesinde resimli çocuk kitabı, dergi ve basılı materyal ile tanışmış çocuklar –karşılaşmamışlara göre- sözlü dili % 12 daha iyi kullanabilmekte ve bu becerileri, ilkokulda % 13, ortaokulda % 19, lisede % 30, üniversitede % 34 olarak devamlılık göstermektedir. Benzer şekilde, okuma zevki ve okuma kültürü edinmiş kişilerin edinmemiş olanlara göre sözlü ve yazılı iletişim becerileri ileri düzeyde olabilmekte ve daha başarılı olabilecekleri öngörülmektedir. Dolayısıyla bu kritik dönemlerde kazanılmayan temel bilgi, beceri ve alışkanlıkların ilerleyen yıllarda öğrenilmesi oldukça güç görünmektedir.

Okul öncesi dönem çocuğu için okuma alışkanlığı, belki yatmadan önce anne-babası ya da bir büyüğü tarafından kendisine yapılan okuma faaliyetinin sabırsızlıkla beklenmeye başlaması belki de kendi kitaplığından istediği yayını seçip dakikalarca resimlerine bakmak istediğidir. Bu faaliyetler düzenli olarak yapıldığında, çocukla basılı yayınlar arasında bir bağ gelişecek ve bir müddet sonra çocuk için alışkanlığa dönüşerek ileride iyi bir okuyucu olmasının zemini de böylece atılmış olacaktır.

İnsanın hayatında okumanın alışkanlık hâline gelmesini sağlayan ve bunda rol oynayan birçok etken bulunmaktadır. Bunlar arasında en başta çocuğun ailesi, sonra da içinde yaşadığı toplum, okulu ve öğretmeni gelmektedir (Tanju, 2010, 31). Fakat çocukta okuma ilgisini oluşturmak en başta ailenin görevidir. Uluslararası Eğitim Başarılarını Belirleme Kuruluşu IEA'nın (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) ilkokul 4. sınıf öğrencileri ve aileleriyle Türkiye'de uyguladığı proje, anne babaların çocukların okuma becerisini geliştirmede önemli bir role sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır (Sevim, 2003, 59). Bu nedenle bu çalışmada, çocukların okuma becerisini geliştirmede temel role sahip olan ailelerin kendilerinin bu

alışkanlığa ne derece sahip olduğu tespit edilmeye çalışılacak; Türkiye’de kitap - çocuk-aile ilişkisi analiz edilecektir.

Türkiye’de Okuma Alışkanlığı Sorunu

Türkiye’de kitap ve okuma kültürü altyapısının son derece zayıf olması, bugün içinde bulunduğumuz oku(ma)ma sorununun temel nedenidir. Bu konudaki altyapı eksikliğinin hâlâ devam ediyor olmasının en önemli nedeni ise, gelecekte ülkenin herhangi bir noktasında söz sahibi olacak çocuklarımıza, kitap ve kütüphane kültürünü yerleştirecek bir yatırım yapmıyor oluşumuzdur.

Bu sorunun çözümü elbette insanla olacak; insanın gelişimi ise doğduğu andan itibaren başlayacaktır. Ülkemizdeki bu köklü değişimi, yıllardır ihmal edilen okul öncesi dönem çocukları gerçekleştirecektir. Geleceğin yetişkini olan çocuklara yapılacak her türlü yatırım, aslında ülkeye yapılan yatırım anlamına gelir. O hâlde yapılması gereken, çocukların doğumlarından itibaren her türlü gelişimlerine katkı sağlamak olmalıdır. Bunu yapacak ilk etkileşim merkezi ise, elbette ailedir. Fakat araştırma sonuçlarından elde edilen bulgulara göre Türkiye’de, okul öncesi dönem çocuklarının kitap okuma alışkanlığı kazanımında rol model olması gereken ailenin görevini yeterince yerine getirmediği görülmektedir (Tuğrul ve Yılmaz, 2013, 29; Sevim, 2003, 59; Tanju, 2010, 31; Sever, 2013; Şirin, 2007; Tuğrul ve Feyman, 2013).

Uluslararası ölçekli araştırmalar da maalesef ülke olarak okuma beceri ve davranışına sahip olmadığımızı teyit etmektedir. Nitekim Uluslararası Okuma Becerilerinde Gelişim Projesi PIRLS’a (The Project of International Reading Language Skills) göre Türkiye, okuma alışkanlığı ve kültürü konusunda 35 ülke arasında 28. sırada yer almıştır. 2001 yılı verilerine göre ülkemizin başarısız sonuçlar elde etmesindeki etkenler arasında şunlar sayılmaktadır (Çelebi vd., 2014, 68):

- Ailelerin okul öncesi dönemde çocukları ile birlikte yeterince okuma etkinliğinde bulunmaması,
- Okul kütüphanelerinin ve sınıf kütüphanelerinin azlığı,
- Evdeki eğitim kaynaklarının eksikliği,
- Ailelerin okuma alışkanlıklarının yetersiz olması,
- Ülkemizde okul öncesi eğitime gereken önemin verilmemesi (Katılımcı ülkelerden sadece Türkiye ve İran okul öncesi eğitimi uygulamada başarısızdır.)
- Sınıfların genel olarak kalabalık mevcuda sahip olması,

- Sınıfta çocuk kitaplarına, gazetelere ve dergilere dayalı etkinliklerin fazla yapılmaması

Okuma alışkanlığımız konusunda, farklı zamanlarda yapılan başka araştırmaların sonuçları da Türk toplumunun okumadığını, okuyanların çoğunun ise yaptıkları işle ilgili yayınları okuduğunu göstermektedir (Özdemirci, 1990, 154-155; Okuma Kültürü Haritası, 2011; Güvenli ve Ak Akyol, 2014, 99). Dolayısıyla sadece edebiyat ya da sanat için yapılmayan, fayda elde etmek için yapılan “okuma” anlayışının bizzat kendisi de problemlili görünmektedir. Bu nedenle artık, okur yetiştirmeyi esas alan, kültüre dayalı (Şirin, 2007, 96-97) milli bir okuma alışkanlığı politikasının geliştirilmesi ve bu politikanın ülke geneline yayılması gerekmektedir. Bu politikanın başlatılıp uygulanacağı ilk basamakta ise okul öncesi dönem çocukları yer almalıdır.

Çözümün Odak Noktası: Okul Öncesi Dönem

Okul öncesi dönem, insanın dünyaya gelmesinin ardından başlayarak okul eğitimine kadar geçen evreyi içerir. Okul öncesi dönemdeki çocuklar öğrenme etkinliğini en kalıcı şekilde yaşarken bilişsel, zihinsel ve dil gibi çeşitli alanlarda hızlı bir gelişim göstermektedirler. Çocuklarda yazılara ve kitaplara aşinalık kazanma, yazıları anlamlandırabilecek temel becerilerin gelişimi de bu dönemde gerçekleşir. Ayrıca çocukların okumaya karşı ilgilerinin oluşması da okul öncesi dönemdeki gelişmelerden biridir. Çocukta okumaya yönelik olan bu ilgi, zaman içinde giderek artan bir gereksinime dönüşür ve çeşitli aşamalarla çocuğun hayatında yer alır (Oktay, 2002; Güvenli ve Ak Akyol, 2014; Sever, 2013).

Okul öncesi dönem, bir çocuğun okumaya karşı olan ilgisini kamçulamak üzere en uygun evredir (Yavuzer, 1997, 204). Bu dönem çocuklarına seçtikleri kitabı inceleme olanağının yaratılması, kitaptan bölümler okuyup metnin heyecanlı bir yerinde kesip kitabın devamının çocuğun hayal gücüne bırakılması denenmelidir. Çocuğa yarım bırakılan metni tamamlama, seçtiği kitabı arkadaşlarıyla paylaşma gibi imkânlar tanınmalı; çocuk kendi incelediği kitap hakkında konuşturulmalıdır (Sınar Çılgın, 2006, 179).

Okul öncesi dönem eğitimi, özelliği gereği yalnız kurumsal olarak değil, aynı zamanda ailede de gerçekleştirilebilecek bir eğitimidir. Bu dönemde iyi bir eğitime tabi tutulan çocuk, okul öncesi eğitim kurumlarında verilen eğitimle desteklendiği zaman çocuğun gelişimi açısından çok önemli sonuçlar elde edilecektir.

Okul öncesi dönemdeki çocuk, çevresindeki her şeye karşı ilgili, aktif bir araştırmacı ve meraklı bir bilim insanı gibidir. Bu dönemde ona yalnızca sözle anlatmak yerine, olayın oluşumuna aktif olarak katılmasını sağlamak daha eğitici bir tavidir. Çocukta yeni konular için merak uyandırmak, onun soru sormasını desteklemek, ilgi duyabileceği yeni konular hakkında ön bilgiler vermek ve hayal gücünü desteklemek ile sağlanabilir (Oktay ve Polat, 2005, 6).

Çocuğun okul öncesi dönemde aldığı eğitimin ileriki yıllarda kişiliği ve akademik başarısı üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğu yapılan araştırmalarla da ortaya konulmuştur. Okul öncesi dönem beyin gelişiminin en yoğun ve hızlı yaşandığı dönemdir. Beyin gelişimi çocuğun bilişsel, dil, motor, sosyal ve duygusal gelişimi için güçlü bir zemin oluşturur. Bu nedenle, çocuklar özellikle okul öncesi dönem olarak adlandırılan yaşamın ilk altı yılında çok hızlı büyürler ve bu gelişim alanlarında şaşırtıcı bir hızla yetkinleşirler. Böylece çocuğun kendi potansiyelini gerçekleştirmesinin ve toplumun üretken bir bireyi olabilmesinin yolu açılmış olur. Beyin okul öncesi dönem boyunca hızlı geliştiği için bu dönem, beynin çevresel etkilere en açık olduğu dönemdir. Bu kapsamda çevre, çocuğun gelişimini ve öğrenme motivasyonunu derinden etkiler. Çocuğun ne kadar keşfedebileceği, neler öğrenebileceği ve hangi hızla öğrenebileceği çocuğun çevresinin ne kadar destekleyici olduğuyula ve çocuğa ne gibi olanaklar sunulduğuyula yakından ilişkilidir (Okul Öncesi Eğitimi Programı, 2013, 12).

Okuma Alışkanlığı Kazanımında Ailenin Rolü

İnsan gelişimi ailenin yapısıyla iç içedir. Bu nedenle aile, kavramlaştırmada ön plandadır. Aile ele alındığında, aynı şekilde bunun da sosyo-kültürel çevreyle iç içe olduğu görülmektedir (Kağıtçıbaşı, 2010, 32). İnsanların sahip oldukları karakterlerde, özellikle mizaç açısından, genlerin önemli bir rolü vardır ama gelişim psikolojisinin farklı alanlarında elde edilen bulgular, dinlediğimiz müzik, sevdiğimiz insanlar, okuduğumuz kitaplar, bize verilen disiplin, hissettiğimiz duygular gibi yaşadığımız her şeyin beynimizi derinden etkilediğini göstermektedir. Başka bir deyişle, beynimizin temel mimarisinin ve doğuştan gelen mizacımızın ötesinde, ebeveynlerin çocuklarına dirençli ve iyi entegre olmuş bir beyin sunma konusunda yapabilecekleri pek çok şey olduğu görülmektedir (Siegel ve Bryson, 2015, 23).

Buna paralel olarak araştırmalar da, düzenli okuma alışkanlığı olan anne babaların çocuklarının daha iyi birer okuyucu olduklarını göstermektedir. Özellikle yaşamın ilk yıllarında çocukların kişilik, zihin ve sosyal gelişimlerinde ve alışkanlık edinmelerinde ailelerin rolü büyüktür. Literatürde, okuma alışkanlığının temellerinin aile tarafından

atıldığı ile ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalara göre, kendisi kitap okuyan, çocuğuna kitap alan ve çocuğuna kitap okuyarak örnek olan ailelerin çocukları için doğal bir öğrenim ortamı sağladığından bahsedilmektedir. Ebeveynlere birtakım tavsiyelerin verildiği literatürde altı çizilen en önemli noktalardan biri, kitap okuma alışkanlığının kazanılmasında aile üyelerinin birbiriyle olan etkileşiminin önemidir.

Çocuğu ilk kez kitapla yüz yüze getiren ailesidir. Okul öncesi dönem çocukları oyun çağındadırlar ve bu çocuklara hayatın “iyileri” oyunla öğreilmelidir; kitap oyunla sevdirmelidir. Okumayı henüz bilmeyen çocuk, kendisine okunan kitapları veya anlatılan masal ya da hikâyeleri dinler. Çocuk, 2 yaşından itibaren resimleri ve harfleri ayırt etmeye başlar. Kendisine anlatılan kısa ve basit hikâyeler onları çok mutlu eder. 3-4 yaşına geldiğinde ise çocuk, kendisine resimli hikâye kitaplarının okunmasından hoşlanır. 4-5 yaşlarında ise, artık kendine ait kitapları ve kitaplığının olması gerekmektedir. Aile bireyleri öncelikle kendileri kitap okuyarak çocuk için model teşkil etmelidir. Evde bir kitaplık olduğunu ve anne babasının kitap okuduğunu görmek çocuğun kitap okuma alışkanlığı kazanması için son derece önemlidir (Sınar Çılgın, 2007, 29-30).

Okuma istekliliği büyük ölçüde çocuğun evindeki kitap ve dil atmosferiyle belirlenir. Bu nedenle ebeveynler okuma eğitiminin çocuğun daha birinci yaşında, erkenden başladığını öğrenmelidir. Çocukların dokunacağı ve göreceği ilk şeylerden biri resimli kitaplar olmalıdır. Çocuk metni anlamasa bile, ebeveynler çocuk ile resimlere bakmak ve onlardaki nesnelere adlandırmak suretiyle resimli kitabı çocuğa anlatmalı ve yüksek sesle okumalıdır. Böylece çocuğun dili, kitaplara olan ilgisi ile birlikte gelişir. Eğer ebeveynler resimli kitapları açıklayan kelimeleri gösterirlerse, okumaya ilgi uyandırılacak ve okuma için iyi bir hazırlık olan ilk “göz sözlüğü” gelişecektir (Bamberger, 1990, 45).

Sözlü dil becerileri ve okuma-yazma gelişimi konularındaki son araştırmalar, mantık yürütme, soru sorup cevaplama, hikâye anlatımı, kitap okuma ve süregelen olaylar hakkında tartışmayı da içeren geniş anne-baba-çocuk sözlü etkileşiminin önemini göstermektedir. Çocuğun dili ve okul başarısı ile anne-babanın sözlü yanıt vermeye hevesli olması, evde kitapların bulunması ve erken yaşta kitap okunmaya başlanması ile ailenin okuma kültürü arasında güçlü bağlantılar bulunmuştur. Sözlü dil becerileri ve basılı medyaya aşinalık ile sözcük dağarcığı gibi faktörleri içeren okuma kültürünü erken yaşta ev ortamında yaşamanın gelişmiş okur-yazarlığa etkisi açıkça görülmektedir. Bu tür bir deneyimden yoksun olarak büyüyen bir çocuk, okul hayatında

olduğu gibi, okur-yazar toplumda bir yetişkin olarak da birtakım dezavantajlarla karşılaşır. (Kağıtçıbaşı, 2010, 114)

Son zamanlarda yapılan araştırmalar, ailelerin çocuklarının eğitimine katılımının uzun vadede olumlu etkilerini göstermiştir. Araştırmaların bulgularındaki ortak sonuçta, okul öncesinde evde periyodik olarak çocuklarına kitap okuyan ailelerde yetişen kişilerin hayat boyu daha çok okuduklarını, ekonomik, akademik ve sosyal alanlarda daha üst düzeye çıkabildiklerini, diğerlerinin ise bu durumun aksine bir performans gösterdikleri belirtilmektedir (Zembat, 2005, 41).

Yapılan araştırmalar, hemen her ülkede, yasal okula başlama yaşına geldikleri halde, okulun isteklerini yeterince karşılayamayan çocukların bulunduğunu göstermektedir. Bu bakımdan özellikle okul öncesi dönemde aile ve yakın çevreden aldıkları uyarımların yetersizliği yüzünden mevcut potansiyel nitelikleri yeterince gelişmeyen çocuklar sorunu dikkati çekmektedir (Oktay, 1983, 3).

Çocuğun okuma ilgisinin oluşumunda anne-baba modelinin rolü büyüktür. Çocuğa kitabı elinde tutabileceği yaştan itibaren bu fırsatı veren ve çocuğun yanında kitap okuyarak olumlu bir model oluşturan anne ve baba, okuma ilgisinin gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunur (Yavuzer, 1997, 165). 1. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi'nde (2014) alınan kararlarda çocukların kitap okuma alışkanlığı kazanması ve çocuklara okuma kültürü edindirmek için aileye düşen sorumluluklar şu şekilde belirlenmiştir:

- Altı aylık evreden başlayarak duyu algılarını uyaracak ve nitelikli kitapların çocuklarla buluşturulması,
- Görsel ve işitsel kitle iletişim araçlarının okuma faaliyetlerinin önüne geçmemesi,
- Erken dönemden başlayarak çocuğun rahatça erişebileceği bir kitaplığın yaşam alanında yapılandırılması,
- Ailenin okuma kültürü konusunda çocuğa örnek olması.

Yöntem

Bu çalışma kapsamında, bünyesinde uygulama anaokulu bulduran ve çevre halka okul öncesi eğitim kurumu olarak da hizmet veren kız meslek liselerinden destek alınmıştır. Bu kurumlarda 3-6 yaş arasında çocuğu bulunan ailelere, eğitim kurumlarının desteğiyle ulaşılarak anket uygulanmıştır. Ankette, ailenin okuma alışkanlığı ile çocuğun okuma alışkanlığı arasındaki ilişki temel olmak üzere, ailenin

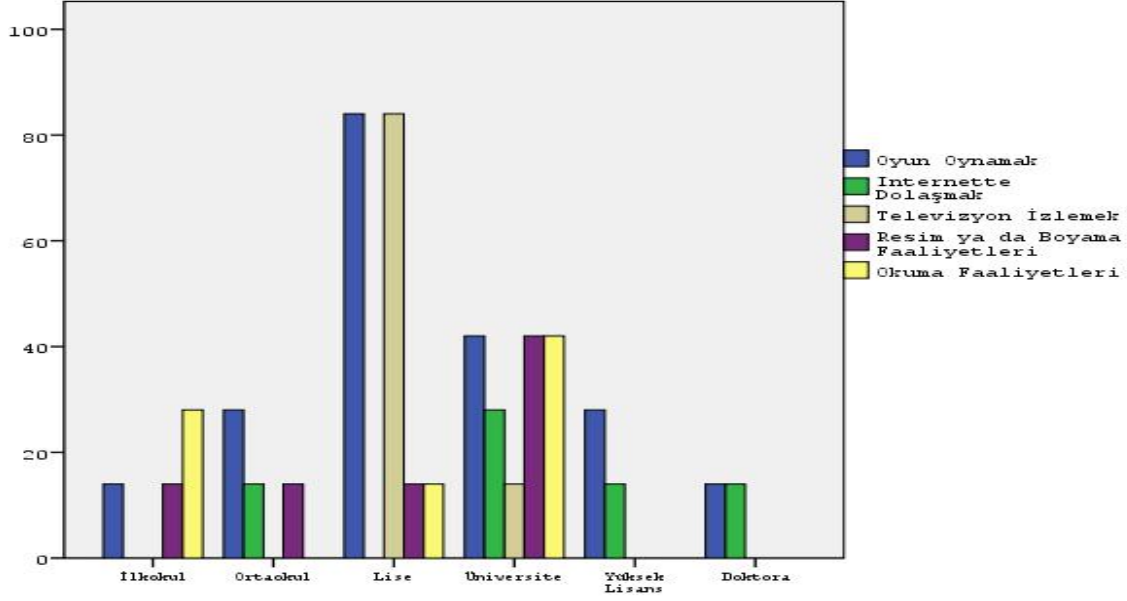
eğitim seviyesi, kitaba ayırdığı bütçe, çocuğa kitap okuma sıklığı, süreli yayın takip etme alışkanlığı, kitap satın alma davranışı ve evde kitaplığın olup olmadığı gibi kriterlerin çocuğun okuma alışkanlığı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu incelemeyi yapabilmek için oluşturulan anket, 6 ana faktör altında 20 sorudan oluşmaktadır. Ankette, çoktan seçmeli sorular olduğu gibi açık uçlu sorular da yer almaktadır. Ankete katılan aileler basit rastgele örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Anket, uygulamaya destek veren kız meslek liselerinin uygulama anaokulunda çocuğu olan bütün velilere dağıtılmış, çalışmaya katılmayı kabul eden 546 velinin (anne ya da baba) sonuçları değerlendirilmiştir. Anketlerden elde edilen veriler SPSS programında ANOVA testiyle analiz edilmiş; bazı verilerin yorumlanması için çapraz tablolar kullanılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Araştırmada uygulanan yöntem sonucunda nicel bulgulara ulaşılmıştır. Ulaşılan bulguların değerlendirilmesinde çocuğun olumlu davranış geliştirmesinde rol model olması gereken anne babanın, okuma alışkanlığına sahip olup olmadıkları ve bu alışkanlık üzerinde etkili olabileceği tahmin edilen faktörler arasındaki ilişki analiz edilmiştir.

Faktör 1. Ailenin Eğitim Seviyesi İle Çocukla Yapılan Faaliyetler Arasındaki İlişki

Araştırmada, eğitim seviyesi yüksek olan ailelerin, çocuklarının okuma alışkanlığı kazanması için diğer ailelere göre farklı davranış sergileyip sergilemediklerini analiz edebilmek için ailelerin eğitim seviyelerine göre kütüphane kullanım alışkanlıkları ve çocuklarıyla yaptıkları faaliyetler arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonuçlarından elde edilen bulgulara göre, ailelerin eğitim seviyeleri ile kütüphane kullanımı ya da kütüphaneye olan ihtiyaç arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Nitekim ankete katılan ailelerin % 20,6’sı ilköğretim, % 35,9’u lise, % 30,8’i üniversite, % 12,8’i lisansüstü eğitime sahiptir. Üniversite ve lisansüstü eğitime sahip ailelerin kütüphane kullanma konusunda büyük oranda “çoğu zaman” cevabını vermiş olduğu görülürken “hiçbir zaman” cevabının verilmediği görülmüştür. Bunun aksine, ilköğretim mezun ailelerin yaklaşık % 10’unun “çoğu zaman” cevabını verdiği, diğer % 10,6’sının ise “bazen” ya da “hiçbir zaman” cevabını verdiği görülmüştür.

Grafik 1- Ailelerin eğitim seviyelerine göre çocuğuyla yaptığı faaliyetler

Fakat çalışmada, kütüphaneye olan ihtiyaç seviyesini en yüksek oranda temsil eden üniversite ve lisansüstü mezunu grubun çocuğuyla okuma faaliyeti yapan en düşük grup olduğu tespit edilmiştir. Ankette “Çocuğunuzla birlikte yaptığımız aşağıdaki faaliyetleri 1 ilâ 5 arasında puan vererek sıralayınız.” maddesine lisansüstü grubu temsil eden velilerin “oyun oynamak” ve “internette dolaşmak” dediği görülmüştür. Eğitim seviyesi ilköğretim olan velilerin ise, kütüphane ihtiyacı duymadıklarını belirtmelerine rağmen çocuklarıyla okuma faaliyeti yapıyor olmaları, zihinlerinde kütüphane mefhumunun ve ihtiyacının yerleşmemiş olmasıyla açıklanabilir.

Tablo 1– Ailenin Eğitim Seviyesi ile Çocukla Yapılan Faaliyetler Arasındaki İlişki

Eğitim Seviyesi	Çocukla Birlikte Yapılan Faaliyetin Türü					Toplam
	Oyun Oynamak	İnternette Dolaşmak	Televizyon İzlemek	Resim ya da Boyama Faaliyetleri	Okuma Faaliyetleri	
İlkokul/Ortaokul	43	14	0	30	29	116
Lise	85	0	91	13	14	203
Üniversite	40	26	13	39	39	157
Y. Lisans/Doktora	44	26	0	0	0	70
Toplam	212	66	104	82	82	546

Faktör 2- Ailenin Süreli Yayın Takip Alışkanlığı ile Çocuğun Süreli Yayın Takibi Arasındaki İlişki

Ailelerin hem kendilerinin hem de çocuklarının bir süreli yayını takip edip etmediğinin sorgulandığı bir diğer değişkenin sonuçlarına göre ise, ailelerin sadece % 15; çocuklarının ise % 25 seviyesinde bir süreli yayını düzenli takip ettiği görülmektedir. Süreli yayın takibini düzenli olarak yapan ailelerin çocuklarına da düzenli olarak süreli yayın aldığı tespit edilmiştir. Araştırmanın sonucuna göre ilginç olan nokta ise, süreli yayın takibi alışkanlığının, en yüksek eğitim seviyesindeki ailelerde en az seviyede görülmüş olmasıdır. Nitekim sonuçlara göre, süreli yayın takibi en az olan grubu % 2 oranıyla lisansüstü eğitim seviyesine sahip aileler, % 4 oranıyla da onların çocukları oluşturmaktadır. Düzenli süreli yayın takibi konusunda en yüksek orana sahip eğitim seviyesini ise % 15’lik grubun içinde % 65 oranıyla üniversite mezunu aileler ve onların çocukları oluşturmaktadır.

Tablo 2 – Ailenin Eğitim Seviyesine Göre Genel Anlamda Süreli Yayın Takip Etme Alışkanlığı

	Evet	Hayır	Bazen	Toplam
İlkokul/Ortaokul	44	59	13	116
Lise	79	124	0	203
Üniversite	52	52	53	157
Yüksek Lisans/Doktora	28	26	16	70
Toplam	203	261	82	546

Tablo 3 – Ebeveynin Eğitim Düzeyine Göre Çocuğun Süreli Yayın Takip Etme Alışkanlığı

	Evet	Hayır	Bazen	Toplam
İlkokul/Ortaokul	44	45	27	116
Lise	82	121	0	203
Üniversite	39	39	79	157
Yüksek Lisans/Doktora	42	0	28	70
Toplam	207	205	134	546

Faktör 3- Ailenin Düzenli Okuma Alışkanlığı ve Sıklığı

Okuma alışkanlığı konusunda da çocuklarına rol model olması beklenen ailelerin “Çocuğunuz sizi okuma faaliyeti yaparken (kendinize ait basılı yayın) hiç gördü mü?” sorusuna verdiği cevaplar, araştırmanın yorumlanması açısından oldukça ilginç göstergelere sahiptir. Buna göre, “çoğu zaman” cevabı verenlerin oranı % 25.6, “bazen” diyenler % 71.8, “hiçbir zaman” ise %2.6’dır. Okuma faaliyetinin sürekli olması durumunda ancak alışkanlık olarak yorumlanabileceği göz önünde bulundurulursa, bazen cevabını da olumsuz bir ifade olarak değerlendirip ailelerin % 74.4’ünün okuma alışkanlığına sahip olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Bu sonuçların ardından, okul öncesi dönem çocukların eğitim ve gelişiminde kitabın rolü ile ilgili sorulara verilen cevapların ortalamasının ailelerin eğitim seviyesine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere faktör 3’ün altında yer alan

- Çocuğunuza kitap okuyor musunuz?
- Çocuğunuz sizi kitap okurken hiç gördü mü?
- Çocuğunuza bir şey öğretirken kitaplardan destek alıyor musunuz?

sorularına verilen cevaplar ayrıca analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, ailelerin çocuğun gelişiminde kitabın rolü ile ilgili tutum ve davranışlarını da ortaya koyması açısından oldukça önemli göstergelere sahiptir.

Araştırmanın sonuçlarına göre ailenin eğitim seviyesi ile çocuğa kitap okuma sıklığı arasında ve ailenin kendi okuma alışkanlığı ile çocuğuna kitap okuma sıklığı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre “çocuğunuza kitap okuyor musunuz” sorusuna üniversite mezunu ailelerin % 70 oranında “çoğu zaman”; ilköğretim mezunu ailelerin ise % 40 oranında “çoğu zaman” cevabını verdiği görülmektedir. Ele alınması gereken bir diğer nokta ise, üniversite ve lisansüstü eğitim seviyesine sahip olan ailelerin bu soruya “hiçbir zaman” cevabını verdiği görülmezken, ilköğretim mezunlarının % 40, lise mezunlarının ise % 19 oranında “hiçbir zaman” dediği; “her zaman” cevabını ise, 546 ailenin sadece %1’inin vermiş olmasıdır.

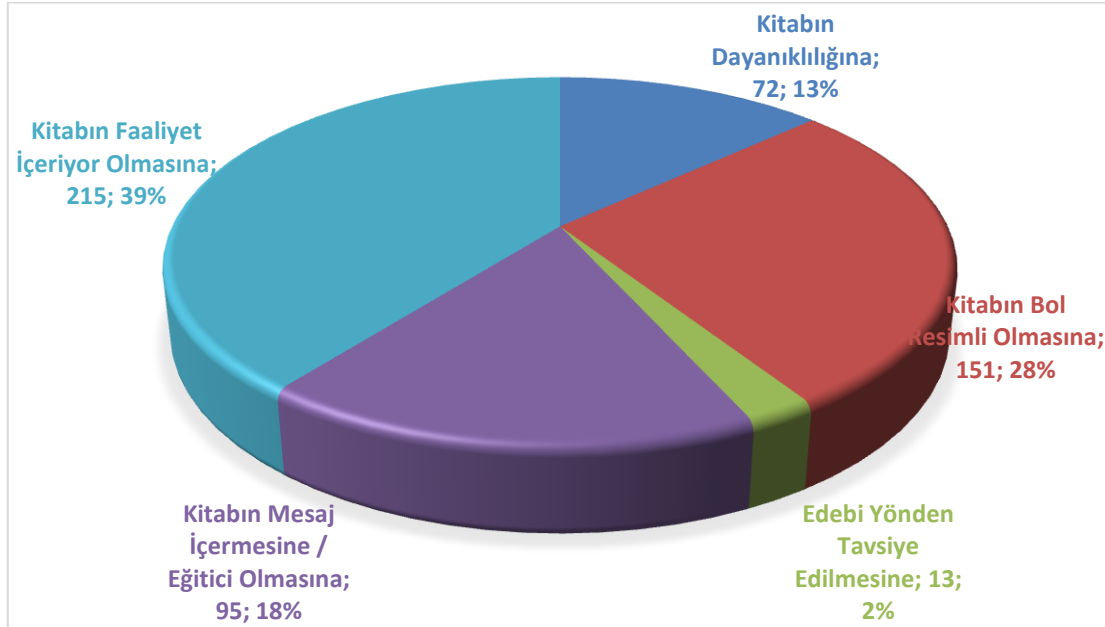
Tablo 4 –Ailenin Eğitim Seviyesine Göre Okul Önceki Dönem Çocuklarda Kitabın Rolünün Değerlendirilmesi Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>ss</i> Değerleri		ANOVA Sonuçları							
Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>ss</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>

116	2,27	,29	Gruplar Arası	9,06	3	3,022		
İlkokul/Ortaokul								
203	2,37	,19	Grup İçi	37,76	542	0,70	43,381	,000
Lise								
157	2,58	,27	Toplam	46,83	546			
Üniversite								
Y. Lisans/Doktora	70	2,6	,33					
Toplam	546	2,44	,29					

Faktör 4- Ailenin Çocuğuna Kitap Alma Davranışı

Çalışmanın sonucunda ailelerin çocuklarına kitap alma konusunda oldukça hevesli davrandıkları görülmüştür. Ailelerin % 94.9'unun çocuğuna hediye olarak kitap aldığı; % 75'inin ise çocuğu 0-3 yaş arasındayken kitap aldığı görülmektedir. Ancak bu kadar yüksek göstergelere sahip bu sonuçlara, “bilinç” seviyesi ile yaklaştığımızda göstergelerin yanıltıcı olduğunu görüyoruz. Nitekim ailelerin çocuklarına kitap alırken kitabın “faaliyet içermesi” (% 39) ve “bol resimli olması” (% 28) gibi okuma alışkanlığı amacından uzak bir yaklaşım sergilediği görülmüştür. Bunun yanı sıra “Popüler çizgi film karakterlerinin kitaplarını almayı tercih ediyor musunuz?” sorusuna aileler % 82 oranında “evet” cevabını vermiştir. Kitabın eğitici ve çocuk gelişimi için tavsiye edilmesine dikkat eden ailelerin oranının ortalama olarak % 18 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5- Ailelerin Çocuklarına Kitap Alırken Dikkat Ettiği Kriterler

Kitap Alırken Dikkat Edilen Kriterler	İlkokul Ortaokul	Lise	Üniversite	Yüksek Lisans Doktora	Toplam
Kitabın dayanıklılığına	28	30	14	0	72
Kitabın bol resimli olmasına	47	26	52	26	151
Edebî yönden tavsiye edilmesine	0	13	0	0	13
Kitabın mesaj İçermesine / eğitici olmasına	14	13	39	29	95
Kitabın faaliyet içeriyor olmasına	27	121	52	15	215
Toplam	116	203	157	70	546

Faktör 5- Ailenin Kitaba Ayırdığı Bütçe

Araştırmada sorgulanan bir başka kritere verilen cevaplar da oldukça ilginç bir göstergeye sahiptir. Ailelerin çocuklarına kitap almak için ayırdıkları aylık bütçe genel olarak son derece düşüktür. Nitekim çocuk edebiyatı çerçevesinde klasikler arasına girmiş olan yayınlar ya da okul öncesi dönem çocukları için hazırlanmış olan prestijli yayınevlerine ait sesli, dokunmatik ve kabartmalı kitaplar diğer kitaplara nispeten daha pahalıdır. Fakat ailelerin sadece % 7.7'sinin aylık olarak 30 TL ve üzeri bütçe ayırabildiği görülmektedir. Ankete katılan ailelerin % 30.8'i üniversite, % 12.8'i lisansüstü eğitime sahip olmakla birlikte sadece % 7.7'sinin çocuğuna gerekli kaynak aktarımında bulunduğu ve almayı tercih ettiği kitabın fiyatının yüksekliğine bakılınca, kitapları bilinçli seçtiği görülmektedir. Bu sonuçlara göre ailelerin ortalama 10 - 20 TL arası kitap bütçesinin olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6- Ailelerin Çocuklarına Ayırdığı Aylık Kitap Bütçesi

	N	Yüzde (%)
10 TL'den az	196	35,9
10 - 20 TL arası	224	41,0
20 - 30 TL arası	56	10,3
30 - 40 TL arası	42	7,7
40 TL'den fazla	28	5,1
Toplam	546	100,0

Faktör 6- Evde Kitaplığın Olması / Çocuğa Ait Kitaplığın Olması

Bir başka kriterde, evinde genel bir kitaplık bulunup bulunmadığı sorgulanan ailelerin % 33 oranında “hayır” yanıtını verdiği ve aynı ailelerin çocuklarının da kendilerine ait bir kitaplığının bulunmadığı tespit edilmiştir. Evdeki kitap alanı ile çocuğa yaratılan kitap alanı arasındaki birebir benzerlik son derece ilginçtir. Aile kitap, kitaplık ve okuma konusunda nasıl bir yaklaşıma sahipse, maalesef birebir aynısını çocuğuna da aktarmaktadır. Nitekim evlerinde kitaplık olduğunu belirten % 67’lik grubun ise sadece % 15’inin 200’den fazla kitabı olduğu görülmektedir. Buna paralel olarak, çocuklarına ait kitaplığın olduğunu belirten aileler arasındaki dağılımda ise 50’den fazla kitabı olan çocuk sayısı 84’tür (% 15).

Tablo 7- Çocuğun Şahsî Kitaplığı ile Evdeki Genel Kitaplık Arasındaki İlişki

	Çocuk Kitaplığı			Genel Kitaplık	
	N	%		N	%
10-20 arası	123	22.50%	50'den az	120	22.00%
20-30 arası	118	21.60%	50 - 100 arası	108	19.80%
30-40 arası	39	7.10%	100 - 150 arası	40	7.30%
50'den fazla	81	14.80%	200'den fazla	87	15.90%
Yok	185	33.90%	Yok	191	35.00%
Toplam	546	100.00%	Toplam	546	100.00%

Aynı faktör altında ailelerin çocuklarına kaç yaşından itibaren kitap almaya başladığının sorgulandığı bir başka sorunun cevabına göre, çocukların kitapla tanışma yaşları ortalama 2-3 yaş arasındadır. Çocuğun doğduğu andan itibaren kitapla tanıştırılmasının doğal bir süreç içerisinde gerekli ve 0-2 yaş arası için özellikle uygun olan bez kitaplar sayesinde bu alışkanlığın verilmesinin mümkün olduğu; bu kitaplardaki resimlere bakmak suretiyle çocukların “göz sözlükleri”nin oluştuğu düşünülürse, bir çocuğun kitapla tanışma yaşının 2-3 yaş arası olması son derece geç bir zaman dilimidir.

Tablo 8 - Çocukların kitapla tanışma yaş aralığı

Yaş Aralığı	N	%
0-1 yaş arası	117	21,4

1-2 yaş arası	126	23,1
2-3 yaş arası	160	29,3
3 yaşından sonra	143	26,2
Toplam	546	100,0

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuğu kitapla ilk kez tanıştıran ailesidir. Aile bireyleri öncelikle kendileri kitap okuyarak çocuk için model teşkil etmelidir. Evde bir kitaplık olduğunu ve anne babasının kitap okuduğunu görmek, çocuğun kitap okuma alışkanlığı kazanması için son derece önemlidir.

Fakat elde edilen bulgulara göre ailelerin neredeyse % 50'sinin evinde genel bir kitaplığın bulunmadığı görülmüştür. Bununla aynı oranda ebeveynlerin kitap okuma alışkanlığının olmadığı, herhangi bir süreli yayın takibinin de yapılmadığı görülmektedir. Ailelerin hemen hemen hepsinin çocuklarına kitap aldığı, ancak evde ne genel ne de çocuğa ait bir kitaplığın olmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra çocuklarıyla birlikte vakit geçirirken en sık yapılan faaliyetler arasında televizyon izlemek ile resim ve boyama faaliyetlerinin ilk sırada yer almasına rağmen kitap okumanın sıralamaya bile girmemiş olması manidardır.

Çalışmaya katılan ailelerin çocuklarının okul öncesi eğitim kurumlarına devam ettiği ve bu çalışmada sadece bu çocuklara yönelik araştırmanın yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda, ülkemizde kız meslek liselerine bağlı uygulama anaokullarının da okuma alışkanlığını edindirme ve geliştirme konusunda başarılı olduklarını söylemek mümkün değildir. Bunun en önemli nedeni ise, okul öncesi eğitim kurumlarında okuma alışkanlığı kazandıracak anaokulu kütüphanelerinin bulunmamasıdır. Bunun yanı sıra kitapla etkileşimin son derece zayıf olduğu bir ailede büyüyen çocuğun, ileriki hayatında kitap okuma yerine okumama alışkanlığını devam ettireceği, içinde bulunduğumuz toplumsal sonuçlardan da anlaşılmaktadır. Bu nedenle gelecekteki görev, çocuklara düzenli okuma için rehberlik yapmak ve her gün okumaya ayrılan zamanı yavaş yavaş arttırmak olmalıdır.

Çocuğun okuma alışkanlığı kazanımında elbette ailenin sosyo-ekonomik seviyesinin ve kültür düzeyinin etkisi bulunmaktadır. Nitekim orta ve daha üst çevreden gelen çocukların anne-baba ve öğretmenlerinin tavsiyesini alabildiği; düşük gelirli ailenin çocuklarının ise kendilerine yol gösterilmeksizin gelişigüzel okuma yaptığı tahmin

edilmektedir. Fakat araştırma sonuçlarında da görüldüğü üzere, eğitim seviyesi ve ekonomik durumu yüksek olsa da, toplumumuzda okuma alışkanlığı kültürünün gelişmediği görülmektedir. Bu sonuçlar, aslında toplumumuzda kitap ve okuma mefhumunun son derece önemli ve kıymetli görüldüğü, ancak bu önem ve kıymetin hayatın içine nasıl dâhil edileceğinin bilincine sahip olmadığımızı göstermektedir. Nitekim çoğu ailenin çocuğuna bir yayın satın alabilmek için yeterince bütçe ayıramadığı varsayılabilir, bunu telafi etmek için bir kütüphaneye üye olup oradan ödünç kitap almak düşünülemez. Bu nedenle belki de bizim toplumumuz için okuma alışkanlığını kazandırma çalışmaları değil de okuma kültürünü edindirme çalışmalarının yapılması daha doğru bir tercih görünmektedir.

KAYNAKÇA

BAMBERGER, Richard (1990). *Okuma Alışkanlığını Geliştirme*, çev. Bengü Çapar, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ÇELEBİ, Nurhayat vd. (2014). “Neoliberal Eğitim Politikaları ve Eğitimde Fırsat Eşitliği Bağlamında Uluslararası Sınavların (PISA, TIMSS ve PIRLS) Analizi”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 3 (3): 33-75.

GÜVENLİ, Gülsün ve Feyza AK AKYOL (2014). “Zoraki Bir İlişki: Kitap ve Dergi Okuma Alışkanlıkları”. *23 Nisan TRT Uluslararası Çocuk ve Medya Kongresi II*, ss. 97-117, Ankara: TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayınları.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (2010). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi Kültürel Psikoloji*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

KAKIRMAN YILDIZ, Asiye (2015). “Türkiye’de Okuma Alışkanlığı Kültürü İçin Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Anaokulu Kütüphanelerinin Gerekliliği”, *Milli Eğitim Dergisi*, 44 (208): 90-105.

OKTAY, Ayla (2002). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem*, İstanbul: Epsilon Yayınları.

OKTAY, Ayla ve Özgür POLAT UNUTKAN (2005). “Okul Öncesi Eğitimin Temel İlkeleri”, *Okul Öncesi Eğitim Denetim Rehber Kitabı içinde*, ss. 36-48, İstanbul: YA-PA Yayınları.

OKTAY, Ayla (1983). *Okul Olgunluğu*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Okul Öncesi Eğitimi Programı (2013). Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, Ankara.

ÖZDEMİRCİ, Fahrettin (1990). ”Niçin Az Okuyoruz Kamuoyu Araştırması Sonuçlandı”, *Türk Kütüphaneciliği*, 4 (3): 154- 155.

ÖZEN ALTINKAYNAK, Şenay ve Cengiz YANIKLAR, (2014) “Anne ve Babaların Okul Öncesi Eğitime Devam Eden Çocuklarının Gelişimine Yönelik Beklentileri”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30: 56 – 72.

SAÇKESEN, Serpil (2008). Çocuk Kitapları Seçiminde Anne Babaların ve Okul Öncesi Öğretmenlerinin Görüşlerinin İncelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

SEVER, Sedat (2013). *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*, İzmir: Tudem Yayınları.

SEVİM, Osman (2003). *Kitap Okuma Alışkanlığı Kazandırma Projesi*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

SIEGEL, Daniel ve Tina Payne BRYSON (2015). *Bütün Beyinli Çocuk*, İstanbul: Koridor Yayınları.

SINAR ÇILGIN, Alev (2006). “Çocuğa Büyülü Bir Dünyanın Kapılarını Açmak”, *Milli Eğitim Dergisi*, 172: 175-182.

SINAR ÇILGIN, Alev (2007). *Çocuk Edebiyatı*, İstanbul: Morpa Yayınları.

ŞİRİN, Mustafa Ruhi (2007). *Çocuk Edebiyatı Kültürü Okuma Alışkanlığı ve Medya Sarmalı*, Ankara: Kök Yayıncılık.

TANJU, Ebru Hasibe (2010). “Çocuklarda Kitap Okuma Alışkanlığına Genel Bir Bakış”. *Aile ve Toplum*, Nisan-Mayıs-Haziran: 31-41.

TUĞRUL, Belma ve Nihan FEYMAN (2007). “Okul öncesi çocukları için hazırlanmış resimli öykü kitaplarında kullanılan temalar”, *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*, Ankara Üniversitesi.

TUĞRUL, Belma ve Hakan YILMAZ (2013). *Toplum Temelli Erken Çocukluk Hizmetleri Sunumu Kılavuzu*, Ankara

Türkiye Okuma Kültürü Haritası, 2011. <http://www.kygm.gov.tr/Eklenti /55, yonetic-i-ozetipdf.pdf?0> [Erişim tarihi 13 Temmuz 2015].

YAVUZER, Haluk ve Mustafa Ruhi ŞİRİN (2014). *I. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

YAVUZER, Haluk (1997). *Ana – Baba ve Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

ZEMBAT, Rengin (2005). “Okul Öncesi Eğitimde Güncel Konular”, *Okul Öncesi Eğitimde Nitelik*, ed. Ayla Oktay, ss. 25-45, İstanbul Morpa: Yayınları.